

УДК 378.14:377.35

DOI: 10.24919/2313-2094.5/37.102637

Лілія РЕБУХА

orcid.org/0000-0002-0054-0651

ФУНДАМЕНТАЛІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ: АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ТА ГУМАНІСТИЧНИЙ ПІДХІД

Статтю присвячено вивченню світоглядних основ фундаменталізації вищої професійної освіти майбутніх соціальних працівників з позиції освіти «вшир». Проаналізовані антропологічний та гуманістичний підходи, що сприяють більш ґрунтовному поясненню фундаменталізації освіти у вищому навчальному закладі. У межах цих підходів акцентовано увагу на важливості відтворення у змісті освіти цілісного образу людини як біопсихосоціальної системи та активно-творчих можливостей студента з його прагненням реалізувати себе на засадах любові до людини та в інтересах суспільства.

***Ключові слова:** фундаменталізація освіти, антропологічний та гуманістичний підхід, соціальний працівник, професійна освіта.*

Лілія РЕБУХА

ФУНДАМЕНТАЛИЗАЦИЯ ВЫСШЕГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ РАБОТНИКОВ: АНТРОПОЛОГИЧЕСКИЙ И ГУМАНИСТИЧЕСКИЙ ПОХОД

Статья посвящена изучению мировоззренческих основ фундаментализации высшего профессионального образования будущих социальных работников с позиции образования «вширь». Проанализированы антропологический и гуманистический подходы, способствующие более основательному объяснению фундаментализации образования в высшем учебном заведении. В рамках этих подходов акцентировано внимание на важности воспроизведения в содержании образования целостного образа человека как биопсихосоциальной системы и активно-творческих возможностей студента с его стремлением реализовать себя на основе любви к человеку и в интересах общества.

© Ребуха Лілія, 2017

Ключевые слова: фундаментализация образования, антропологический и гуманистический подход, социальный работник, профессиональное образование.

Постановка проблеми. Фундаменталізація слугує інструментом істотного підвищення якості освіти та освіченості майбутніх соціальних працівників у вищих навчальних закладах. Однак зводити фундаменталізацією освіти до навчання фундаментальних наук є хибним, позаяк фундаментальна освіта – це не тільки знання з фундаментальних наук, це – високий рівень інтелектуального та духовного розвитку особистості, які утворюють своєрідний простір, що пронизує і скріплює ці знання. Саме тому висвітлення антропологічного та гуманістичного підходів у контексті удосконалення фундаменталізації вищої професійної освіти майбутніх соціальних працівників є нагальною потребою часу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні існує різне розуміння фундаменталізації освіти, одне з яких можна визначити як «освіта вглиб» (В. Кондратєв, І. Ларченко [7; 9, с. 159 – 162]). Вона сприяє більш поглибленій підготовці майбутніх фахівців за заданими дисциплінарними напрямками. Поглиблене навчання з дисциплін властиве в основному традиційній університетській освіті. Інше бачення фундаменталізації освіти – це «освіта вшир», котра забезпечує умови для повноцінного розвитку людини (А. Субетто), спрямована на становлення наукової картини світу й інтелектуальний розквіт особистості (О. Голубева, А. Суханов), формує «фундаментально-знаннєву» основу провідних професійних орієнтирів людини, прогнозує і проектує майбутнє у діяльності спеціаліста щодо неперервної освіти, убезпечує активну комунікацію і взаємодію з оточенням (В. Кінелев) та ін. [10, с. 14 – 52].

Освіта «вшир» унеможливлена без антропологізації професійної освіти. Уперше на важливість завдання щодо вивчення і розкриття природи людини в усіх її складних аспектах звернув увагу К. Ушинський. Антропологічний підхід, перенесений ним у педагогіку, вимагав визнання цілісності людини, неподільності її духовної і тілесної природи, поєднання розумового та морального виховання з вихованням фізичним із збереженням здоров'я [4]. Ідею великого педагога розвинули українські антропологи М. Максимович, П. Чубинський, Ф. Вовк, І. Підоплічко, Є. Данилова, В. Дяченко, Г. Зіневич, С. Сегеда та ін., які окреслили найважливіші проблеми антропології, визначили закономірності історичного й еволюційного розвитку людини, її соціальних і біологічних спільностей [12, с. 54 – 65].

Великий внесок у розвиток професійної антропології зробили зарубіжні вчені Л. Рахлевська, Г. Нуль, О. Больнов, Б. Ананьєв та ін., котрі вважали, що лише вивчення різноманітних людинознавчих наук може

допомогти студенту створити цілісний образ людини, що саме антропологія є методологічним принципом системи безперервної освіти, в тому числі, і професійної [8].

«Освіта вшир» не уявляється нами також без гуманізації професійної освіти. Перші гуманісти мали справжню віру в людину і її можливості (Ф. Петрарку). Однак з плином часу відбулося усвідомлення повноти величі особистості, позаяк вона є творцем власного буття. Важливою сьогодні є сформована А. Макаренком гуманістична ідея про те, що треба ставити високі вимоги до людини, її діяльності, водночас виявляти постійну повагу до неї [6].

Г. Васянович зазначає, що дослідниця гуманізму Л. Серова людську особистість вважає цілісною лише тоді, коли вона щаслива, рівноправна і свободна. Важливою і провідною для неї є ідея любові людини до людини [2].

Науковці В. Лутай, В. Пазенок, В. Андрущенко, І. Зязюн, М. Романенко та ін. опрацювали різні форми реалізації у навчально-виховний процес гуманістичних цінностей, які орієнтовані на самоактуалізацію індивіда та розвивальну освітню практику [5, с. 29 – 33].

Результатом гуманізації освіти є набуття компетентностей, котрі дають змогу майбутнім спеціалістам повноцінно реалізовуватися, постійно розвиватися і сповна проявляти своє духовне зростання у професійній діяльності [1, с. 4 – 10].

Однак аналіз наукової літератури з проблеми дослідження фундаменталізації вищої професійної освіти засвідчує, що попри певну її зацікавленість ученими питання щодо професійної підготовки майбутніх соціальних працівників з позицій антропологічного та гуманістичного підходів залишаються не до кінця вивченими.

Мета статті – висвітлення ефективності використання антропологічного та гуманістичного підходів до фундаменталізації вищої професійної освіти майбутніх соціальних працівників.

Завдання статті: теоретичне обґрунтування фундаменталізації вищої професійної освіти майбутніх соціальних працівників «вшир», розкриття сутнісного значення антропологічного та гуманістичного підходів до фундаменталізації вищої професійної освіти.

Результати дослідження. Фундаментальна освіта фахівців соціальної сфери складається з теоретичної та професійної фундаментальних підготовок. У першу групу входить філософія, математика, інформатика та ін. наукові дисципліни, у другу – фундаментальні загальнопрофесійні дисципліни, які складаються з людинознавчих і соціально-технологічних блоків [7; 9].

Фундаментальність знань майбутніх соціальних працівників формується під час безперервної, паритетної взаємодії з викладачем в аудиторії та позааудиторному вітакультурному просторі, передбачає їх:

– міждисциплінарність, яка досягається за допомогою синтезу знань спеціально організованих інтеграційних навчальних курсів;

– універсальність як спрямованість на сприйняття світу і себе самого як «неподільно цілого» у цьому світі, що формується під час навчання шляхом періодичного оновлення особистісних «картин світу», як завершальних, підсумкових моментів освітніх циклів;

– проблемність, що характеризується набором знань, що викликаються необхідністю розв'язання професійних завдань.

У результаті фундаменталізація професійної освіти фахівців соціальної сфери завжди є проблемно-орієнтованою, універсальною і такою, що спрямована на подолання фрагментарної свідомості та інтелекту майбутніх спеціалістів. Однак фундаменталізація вищої освіти майбутніх соціальних працівників унеможливлена без її антропологізації, що розуміється нами як відтворення у змісті освіти цілісного образу людини як біопсихосоціальної системи [3, с. 59 – 62]. Саме такий підхід стає надважливим засобом розвитку особистості майбутнього фахівця у вищому навчальному закладі та дає можливість сформувати у нього антропологічну готовність до професійної діяльності.

Антропологічна готовність соціального працівника розкривається через наявність у нього мотивації та вмінь щодо продуктивної соціальної взаємодії з людьми, які потрапили у важку життєву ситуацію, задля навчання жити більш самостійно, здатності контролювати своє життя і ефективно розв'язувати повсякденні проблеми. Глибокий синтез знань про людину як об'єкт майбутньої професійної діяльності сприяє розвитку системного мислення студентів, їх професійної самосвідомості, здатності побачити специфічно людське у кожній людині, одне в одному, в різноманітних формах відносин до світу, здатності оцінювати унікальність особистості загалом [11].

Таким чином, існує нагальна необхідність впровадження в освітній процес педагогічної системи антропологічної підготовки як засобу антропологізації професійної освіти майбутніх фахівців соціальної роботи, що сприяє формуванню у них цілісних знань про людину. Узагальнені знання студент отримує з філософії, біології, психології, соціології та ін. дисциплін, де людина розглядається ним як органічна, відкрита, динамічна, самоорганізована система, що володіє відносною самостійністю та є підсистемою суспільства і природи, здатна в певних умовах до саморозвитку.

Антропологічна підготовка як засіб антропологізації професійної освіти продукує цілісну особистість самого студента, оскільки у резуль-

таті пізнання і усвідомлення цілісності людини у майбутніх соціальних працівників настає повне усвідомлення себе, своєї сутності, цінності, сенсу існування. Формування антропологічних знань більш ефективно за умов такої послідовності освітніх етапів: від уявлень – до знань, від знань – до умінь, норм і навичок.

Однак нині фундаменталізація освіти не може обійтися без її гуманізації [13, с. 73 – 76]. Спеціаліст із соціальної роботи, чия діяльність спрямована на гармонізацію особистих і суспільних відносин, має володіти гуманістичним світоглядом.

Уведення гуманістичного підходу у фундаментальну підготовку майбутніх соціальних працівників має велике методологічне значення, позаяк для людей, які працюють в системі «людина – людина» чоловіколюбство визначається не тільки базовими знаннями і вміннями, а й ціннісними орієнтаціями молодого спеціаліста, мотивами його діяльності, стилем взаємин з людьми, з якими він працює, його загальною культурою, здатністю до розвитку свого творчого потенціалу. Різноманітність завдань і функцій, багатогранність діяльності соціального працівника ускладнюють процес його професійно-гуманістичної підготовки. Водночас гуманізація професійної освіти як фактор підвищення якості фундаментальної підготовки майбутніх фахівців у ВНЗ базуються на побудові процесу навчання як спілкування між викладачем-науковцем і студентом на основі гуманістичного взаємодії, взаєморозуміння, взаємоповаги, внутрішнього діалогу [13, с. 74].

Саме гуманістичний підхід до фундаменталізації професійної підготовки майбутніх соціальних працівників органічно поєднує функції освіти, виховання і саморозвитку особистості студента, сприяє підвищенню якості їх підготовки у виші, розвиває відповідальність за ставлення перед людством і планетою за результати своєї діяльності.

Розкриваючи основні риси гуманістичного підходу до сучасної професійної освіти щодо формування гідного громадянина, котрий володіє високим інтелектом, гуманними людськими якостями, компетентного, здатного до самоосвіти, самовдосконалення, самореалізації, толерантного, яка веде здоровий спосіб життя, необхідно спиратися на сукупність усіх компонентів системи освіти. Освітній процес, до якого залучені всі галузі людських знань, містить усі сфери людської діяльності, в тому числі емпіричний досвід пізнання світу, який поступово у процесі навчання осмислюється і теоретично узагальнюється. Завдяки цьому у свідомості майбутніх соціальних працівників відбувається раціональне осмислення людських цінностей, активне позитивне перетворення дійсності, здійснюється спадкоємність між поколіннями, формується ставлення до суспільства і усвідомлення свого місця в ньому.

Гуманістичний підхід до фундаменталізації професійної освіти здебільшого пов'язаний з розвитком активно-творчих можливостей студента, з його соціально-вольовим і моральним потенціалом, стимулюванням прагнення у майбутньому до реалізації себе в інтересах суспільства.

Тому викладач у навчальній аудиторії має працювати таким чином, щоб кожен студент покроково оволодівав новим рівнем культури, змінював на краще своє ставлення до світу, інших людей і до себе, особисто відповідав за свої дії та їхні наслідки. Сучасному суспільству потрібні спеціалісти, підготовлені як «вшир», так і «вглиб». Інакше кажучи, суспільство прагне отримати не просто кваліфікованого фахівця, а компетентного у своїй сфері спеціаліста, де компетентність, водночас з іншими характеристиками, є однією із значущих нетрадиційних цінностей сучасної освіти.

Висновки. Фундаменталізація професійної підготовки майбутніх соціальних працівників орієнтована на виведення фундаментального знання на пріоритетні позиції, котрі є основою створення та нагромадження цілісного, узагальнювального знання задля цілеспрямованого формування творчого мислення та професійної компетентності. При цьому важлива роль відводиться антропологічному та гуманістичному підходам у фундаменталізації вищої професійної освіти майбутніх соціальних працівників. Вони сприяють формуванню особистості як активного суб'єкта творчої праці, пізнання і спілкування, слугують фактором її гармонійного розвитку, зростання сутнісних сил і здібностей, «видаються» нами як соціально-педагогічний феномен, який виступає як педагогічна проблема, педагогічне явище, педагогічний процес, педагогічний принцип, педагогічна практика і як напрям дослідження педагогічної дійсності. Саме за допомогою реалізації цих підходів до фундаменталізації вищої професійної освіти стає можливим цілісний виклад теоретичних навчальних курсів і ефективне проходження студентами практики у соціальній сфері, що й сприяє підвищенню якості підготовки майбутніх фахівців у ВНЗ.

Перспективи подальших досліджень. На сьогоднішній день залишаються нез'ясовані питання щодо форм навчально-виховного процесу, які б повною мірою забезпечили реалізацію антропологічного та гуманістичного підходів до фундаменталізації вищої професійної освіти майбутніх соціальних працівників.

Література

1. Ашиток Н. Компетентнісний підхід як методологія професійної підготовки фахівців у вищій школі / Надія Ашиток // Людинознавчі студії. Серія Педагогіка. – 2016. – Випуск 3/35. – С. 4–10.

2. Васянович Г.П. Педагогічна етика : [навч. посібник] / Г.П. Васянович. – К. : Академвидав, 2011. – 256 с.
3. Димань Т.М. Сучасні уявлення про походження людини / Т.М. Димань // Екологія людини : підручник. – К. : Академія, 2009. – С. 59–62.
4. Енциклопедія освіти / голов. ред. В.Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
5. Єрмоленко А.О. Гуманістичний та антропологічний аспекти в сучасній освіті та їх роль у формуванні професійної майстерності майбутніх педагогів / А.О. Єрмоленко // Питання сучасної науки і освіти. Матеріали сьомої міжнародної науково-практичної інтернет-конференції 11 – 13 липня 2011 року. Частина 2. – К., 2011. – С. 29–33.
6. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії : [наук.-метод. посібник] / І.А. Зязюн. – К. : МАУП, 2000. – 312 с.
7. Ларченко И.В. Многоуровневая фундаментальная методическая подготовка учителя информатики / И.В. Ларченко. – Монография. – М. : МГПУ, Юпитер-Интер, 2008. – 329 с.
8. Рахлевская Л.К. Концепция современной антропологии / Л.К. Рахлевская, М.Н. Аплетаяев, А.В. Гезь, А.К. Москатова. – Томск : ТМЦДО, 2002. – 182 с.
9. Ребуха Л.З. Фундаменталізація та професіоналізація освіти як основні складові навчання спеціаліста соціальної сфери / Л.З. Ребуха // Збірник наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції (18 – 19 листопада 2016 р., м. Одеса). – Одеса : ГО «Південна фундація педагогіки», 2016. – С. 159–162.
10. Сегеда С.П. Антропология / С.П. Сегеда. – К. : Либідь, 2009. – 424 с.
11. Ситник О.С. Культурна антропология: Походження людини і суспільства : посібник для студентів / О.С. Ситник. – Львів : Львівська політехніка, 2012. – 180 с.
12. Табачковський В. Антропологічна рефлексія: деякі підсумки ХХ століття / В. Табачковський // ГЕНЕЗА : Філософські студії 2000. – К. : Генеза, 2000. – 100 с.
13. Тихонов В.І. Гуманізація як стратегія професійної освіти / В.І. Тихонов // Інновації в освіті. – 2014. – № 2. – С. 73–76.

References

1. Ashytok N. Kompetentnisnyi pidkhdid yak metodolohiia profesiinoi pidhotovky fakhivtsiv u vyshchii shkoli (*Competence approach as a methodology of professional training in higher education*), *Liudynoznavchi studii. Seriia Pedahohika*, 2016, Issue 3/35, pp. 4–10. [in Ukrainian]
2. Vasianovych H.P. Pedahohichna etyka: [navch. posibnyk] (*Teaching Ethics : [teaching manual]*), Kyiv: Akademydav, 2011, 256 p. [in Ukrainian]
3. Dyman T.M. Suchasni uiavlennia pro pokhodzhennia liudyny (*Modern conceptions of human origins*), *Ekolohiia liudyny: pidruchnyk*, Kyiv: Academia, 2009, pp. 59–62. [in Ukrainian]
4. Kremen V.H. (holov. red.), *Entsyklopediia osvity (Education Encyclopedia)*, Kyiv: Yurinkom Inter, 2008, 1040 p. [in Ukrainian]

5. Yermolenko A.A. Humanistychnyi ta antropolohichni aspekty v suchasni osviti ta yikh rol u formuvanni profesiinoi maisternosti maibutnikh pedahohiv (*Humanistic and anthropological aspects of modern education and their role in forming the professional skills of future teachers*), Pytannia suchasnoi nauky i osvity. Materialy somoi Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii 11 – 13 lystopada 2011 roku, Chastyna 2, Kyiv, 2011, pp. 29–33. [in Ukrainian]
6. Ziazun I.A. Pedahohika dobra: idealy i realii: [nauk.-metod. posibnyk] (*Pedagogy of good: ideals and realities: [scient.-method. manual]*), Kyiv: MAUP, 2000, 312 p. [in Ukrainian]
7. Larchenko I.V. Mnogourovnevaya fundamentalnaya metodicheskaya podgotovka uchitelya informatiki (*Multilevel fundamental methodical training of the teacher of informatics*), Monografiya, Moskva: MGPU, Jupiter-Inter, 2008, 329 p. [in Russian]
8. Rakhlevskaya L.K. Kontsepsiya sovremennoy antropologii (*Concept of modern anthropology*), Tomsk: TMTsDO, 2002, 182 p. [in Russian]
9. Rebukha L.Z. Fundamentalizatsiia ta profesionalizatsiia osvity yak osnovni skladovi navchannia spetsialista sotsialnoi sfery (*Foundamentalization and professionalization of education as main components of training of specialist of social sphere*), Zbirnyk naukovykh robit uchasnykiv mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (18 – 19 lystopada 2016 r., m. Odesa), Odesa: HO «Pivdenna fundatsiia pedahohiky», 2016, pp. 159–162. [in Ukrainian]
10. Sehedra S.P. Antropolohiia (*Anthropology*), Kyiv: Lybid, 2009, 424 p. [in Ukrainian]
11. Sytnyk O.S. Kulturna antropolohiia: Pokhodzhennia liudyny i suspilstva: posibnyk dlia studentiv (*Cultural Anthropology: The origin of man and society: A Handbook for Students*), Lviv: Lvivska politekhnikha, 2012, 180 p. [in Ukrainian]
12. Tabachkovskiy V. Antropolohichna refleksii: deiaki pidsumky XX stolittia (*Anthropological reflection: some results of XX century*), HENESA: Filosofski studii, 2000, Kyiv: Henesa, 2000, 100 p. [in Ukrainian]
13. Tykhonov V.I. Humanizatsiia yak stratehiia profesiinoi osvity (*Humanization as a strategy of professional education*), Innovatsii v osviti, 2014, № 2, pp. 73–76. [in Ukrainian]

Одержано 09.03.2017